

TÜRKMENIŇ RUHY SÜTÜNI

Indi üç asyra golaý wagtdan bäri Magtymgulynyň şahsyýeti, ömri, döwri we döredijiligi barada dünýä metbugatynyň sahypalarynda seslenilip gelinýär. Wenger alymy, etnograf, syýahatçy Armeniý Wamberi, takmynan, 200 ýyla golaý mundan öňki döwürde derwüş sypatynda musulman ýurtlaryň aglabasynda, şol sanda türkmen topragynda hem bolup görýär. Ol öz syýahaty bilen baglanyşykly ýazgylarynda türkmenleriň döredijilikleri, durmuş şertleri, medeniýeti dogrusynda käbir pikirleri orta atýar. Ol şonda, aýratynam, Magtymgulynyň şahsyýetine, döredijiligine dahylly gören-eşiden zatlarynyň-da beýanyny berýär. Wamberi Magtymgulynyň kitabynyň Gurhandan soň ikinji orunda durýandygyny aýdyp, soňra sözünü şeýle dowam etdirýär: «Magtymgulynyň eserleriniň biziň üçin gymmatlylygy onda türkmen diliniň örän sap nusgalarynyň barlygyndadyr. Bu hili nusgalary onuň at-ýarag hakynda we şuna meňzeş temalarda ýazan şygrylarynda görmek bolýar. Munuň ýaly ýagdaý gündogar halklarynyň edebiýatynda juda seýrek duş gelýär».¹ Bu sözler syýahatçynyň başga millet wekili bolup durýandygyna garamazdan, onuň Magtymgulynyň goşgularyny tas asyl nusgasynda okandygyny görkezýär. Şeýle bolmadyk bolsa, ol Magtymgulynyň goşgularynda anyk görünüp duran türkmen diliniň edebi we sözleýiş aýratynlyklaryna şeýle siňňitli aralaşyp-da, oňa şeýle ýokary bahany berip-de bilmezdi.

Wamberiniň ýazgylaryndaky ýene bir pikir üns bererlikdir: «Toý-tomguda ýa-da ýönekeý üýşmeleňde Magtymgulynyň aýdymlaryndan aýdýan bagşyny diňlemek miýesser eden pursatlary meniň aňymda asla ýitmejek täsir galdyrdy. Etrekdäki şonuň ýaly bagşylaryň biri biziň gapdalymyzda öz çadyryny gurdy. Günlerde bir gün ol öz dutary bilen agşamara biziňkä geldi. Az wagtyň içinde ýaş ýetginjekleriň bir topary onuň daşyny gurşap alany üçin haýsydyr bir gahrymançylyk hakyndaky aýdymlaryň birini aýtmaly boldy. Ol

¹ Magtymguly diýip adym tutsalar. – Aşgabat, «Magaryf», 1985, 29 s.

ilki bada dutaryň taryna ýuwaş we saldamly kakyp, bogazyna salyp hiňlenmäge başlady. Bu aýdyma däl-de, hor çekýäne meňzeýärdi, emma gyzyşandan soňra, dutaryny örän batly kakyp, sesi örän çasly çykyp ugrady. Tarypy edilýän söweş gazaplandygysaýyn, bagşynyň we töweregindäki diňleýjileriň ruhlary göterilip başlady. Soňra ýaş çarwalar agraslyk bilen dem alyp, telpeklerini ýere urup, guduz açan ýaly saçlaryny penjeläp, öz-özleri bilen söweşe giren ýaly boldular».¹

Bu ýerdäki hakyky bolup geçýän waka ony gözi bilen gören adamyň dilinden ýazuw arkaly teswirlenilýär. Türkmen şahyrynyň goşgulary jemlenen kitabynyň /golýazmasynyň/ Gurhandan soň ikinji orunda goýulmagy Wamberiniň özüniň toslap tapan zady däl. Ol Magtymguly hakynda köp täsin, gyzykly gürrüňleri diňläp, türkmenleriň birnäçe üýşmeleňinde bolup görüp, belki-de, şol döwrüň ululy-kiçili edebi-taryhy çeşmelerine salgylanyp, şonuň ýaly anyk netijä gelen bolmaly. Ýlma, bilime teşne, öwreneýin, bileýin, «jahanda näler görünýärkä?» diýip, syýahata, gezendelige ýüz uran adam durşuna göz hem gulak bolup ýaşaýar, ýöne gep munda däl. Gep Magtymgulynyň il içindäki at-abraýynda. Halkyň, milletiň öz şahyrynyň ynançlaryna, ündewlerine, sargytlaryna dogra kimin garap, şoňa uýup ýaşanlygynda. Gahrymançylyk hakyndaky aýdym hem-de çarwalaryň ony diňläp, ruhlanyň «agraslyk bilen dem almaklary, telpeklerini ýere urup, guduz açan ýaly saçlaryny penjeläp, öz-özleri bilen söweşe giren ýaly bolmaklary» bolsa, Magtymgulynyň adynyň, şahsyýetiniň jemgyýetiň ruhy bilen birleşip, olaryň ýüreginde, aňynda hem ganynda Watan, il-gün, ar-namys babatlarda hyjuwlandyryjy, ýol görkeziji bir yşyk bolup orun alandygynyň alamatydyr. Türkmen ýigitleriniň şu hili boluşlary Magtymgulynyň özüniň-de, onuň ýaşan döwriň-de syýasy-durmuş ýagdaýlaryna, şöhratly geçmişiňi ýatlap, indi bolsa öz paýlaryna düşen ýaramaz ahwalata, döwletsizlik, başsyzlyk zerarly çekýän ahmyrlaryna doly laýyk gelýär. Magtymgulynyň sygyrlary bolsa olary–diňleýjileri özlere islese-islemeseler-de, köýüp galan ar-namys baradaky armanly pikirleriň üstünden eltýär. Olaryň ýüreklerini jigledip, aňyna ýiti täsirini ýetirip, aňrybaş derejede hyjuwlanmaklaryna şert döredýär.

¹ Magtymguly diýip adym tutsalar. – Aşgabat, «Magaryf», 1985, 30 s.

Ýeri gelende aýtsak, biz sowetler zamanynda Magtymgulynyň sopuçylyk äheňli şygrylarynyň-da bardygyny dile hem alyp bilmedik. Onuň döredijiliginiň şu ugry barada başgalar tarapyndan aýdylan sözlere kän bir ünsem bermedik, dykgat beräýen mahalymyzda bolsa, olara tankydy we inkär ediji nukdaýnazardan garadyk. Aslyýetinde welin, Magtymgulynyň şygrylarynyň tas gylla ýarynyň diýen ýaly sopuçylyk äheňine esaslanyp ýazylandygy, hatda onuň nagyşbendiçilik ugry saýlap alandygy dogrusynda köne çeşmelerde ýeterlik agzalýar. Wamberi Magtymgulynyň döredijiliginiň şu tarapyňy edebiýat ylmynda ilkinjileriň biri bolup görkezdi.

Belli rus gündogarşynasy A.Ý. Krymskiý öz ylmy işleriniň birinde «Molla şahyr bolan Döwletmämmet Azadynyň ogly Magtymguly XVIII asyryň ikinji ýarymynda türkmenler arasynda şöhratlanan hemde biri-birleri bilen syýasy baglanyşygy bolmadyk doganlyk türkmen tireleriniň hemmesi üçin deň derejede gymmatly görülýär we umumymilli şahyr hasaplanylýar. Türki halklaryň özgesiniň munuň ýaly бүтеwi milli şahyry ýok»¹ diýip belleýär. Magtymgulynyň şahsyýetiniň nähili belentde durýandygyny, türkmen halkynyň oňa tutuşlygyna bil baglap gelendigini alnan mysal bölegindäki «Türki halklaryň özgesiniň munuň ýaly бүтеwi milli şahyry ýok» diýlen sözler hem aýdyň subut edýär.

«Edil ýomutlarda bolşy ýaly, gökleňlerde hem Magtymgulynyň ýadygärligi deň derejede hormatlanylýar: şahyr olaryň göz önüne getirmelerinde ýagşyzada hökmünde ýaşaýar we onuň goşgularynyň belli-belli bölekleri, setirleri durmuşda kada öwrülen ugrukdyryjy hökmünde ýat beklenilýär, käbir bölek şygrylary bolsa özara gepleşiklerde dana sözler hökmünde ulanylýar»² diýip, F.A. Bakulin hem (1846-1879) Astrabat türkmenleri bilen bagly ýazan makalalarynyň birinde ýatlaýar.

Magtymguly diňe bir türkmeniň şahyry däl. Onuň şygrylary diňe bir biziň durmuşymyzy, arzuw-isleglerimizi, göwün-hýýallarymyzy açyp görkezmeýär. Dünýä meşhur gyrgyz ýazyjysy Çingiz Aýmatowyň pikirine görä, Magtymgulynyň ady bilen baglanyşykly

¹ Şol ýerde, 37 s.

² Şol ýerde, 27 s.

täzeden döreyiş gündogaryň goňşy halklarynyň medeniýetleriniň ösüşine bahasyna ýetip bolmajak derejede täsir etdi. Şahyryň gazak, grgyz, azerbaýjan, türk halklarynyň arasynda, ýaýrawly ýagdaýda bolmasa-da, ir döwürlerde-de, garaz, tanalandygyna yşarat berýän maglumatlar ýok däl. Mysal üçin, Şyh Muhsin Fany atly türk edebiýatçysy 1921-nji ýylda Stambulda şahyryň 31 goşgusyny öz içine alýan «Magtymguly diwanyny» çap etdiripdir, oňa şol goşgulardan daşgary şahyryň ýene-de 10 goşgusyndan parçalar girizilipdir.¹

Özbek hem garagalpak halklary barada aýdylanda bolsa, Ç. Aýtmadowyň belleýşi ýaly, Magtymgulynyň goňşy halklaryň medeniýetine degişli eden we edýän täsiri has hem göze görnükli. Aýratynam, özbekleriň aýdym, garagalpaklaryň žyrawçylyk/goşgyny ýa uly göwrümli eserleri ýatdan olaryň setirlerini yzly-yzyna suňsuryp aýtmak-Ah.M./ – bagşyçylyk sungatynda Magtymguly Pyragydan, onuň goşgularyndan ir mahallardan bäri täsirlenip gelýändigleri şübhesizdir. Munuň hakykatdan hem şeýledigine Ashad Muh-tar, Kamil Ýaşın, Uýgun, Nazim Döwgaraýew, Ybraýym Ýusubow, Kamal Mämbetow, Kyrkbaý Baýnyýazow ýaly bu iki halkyň tanymal ýazyjylarydyr edebiýatçylary-da öz işlerinde yzygiderli güwälik berip geldiler.

Häzirki döwürde hem Magtymgulynyň özbek hem garagalpak medeniýetine täsiri Kerimbaý Kurambaýew, Ergeş Açyłow, Muzaffar Ahmet, Abylkasym Ötepbergenow, Patima Allambergenowa, Mürze Kenjebek, Azymbaý Babanyýazow, Bahadyr Kerim, Mäşerip Saparow dagylaryň ýörite we sözbaşy şekilinde ýazýan makalalarynda häli-şindi belenilýär.

Biziň getiren bu mysallarymyz Magtymgulynyň şahsyýetine we döredijiligine dünýä halklarynyň wekilleriniň aglabasynyň berýän we berip gelýän bahalarynyň iň bir kiçijik bölejigidir. Şeýle-de bolsa, ýokarda salgylanan pikirlerimiz akyldar, milli şahyrymyzyň, beýik pelsepeçi ildeşimiziň şahsyýetine, ömrüne we döwrüne, durmuşyna, dünýäniň çeper pikirlenme hazynasyna goşan saldamly goşandyna çynlakaý düşünmäge bolan ymtylyşyň dürli zamanlara degişlidigini tassyklaýar.

¹ B. A. Garryýew. Magtymguly we onuň watançylygy. – Aşgabat, BTDN., 1943, 17 s.

Biz Magtymgulyny dünýä halklaryna tanatmak, onuň döredijiligini çynlakaý wagyz etmek, ylmy taýdan düýpli öwrenmek diňe garaşsyzlyk ýyllarynda mümkin boldy diýip aýdyp bileris. Şondan soň, ýurdumyzyň içinde ýaşaýan türkmenleriň-de, daşary ýurtlarda ýaşaýan türkmenleriň-de edebiýatçy ogullary bu işe diýseň yhlasly ýapyşdylar. Aýratyn-da, eýranly türkmen doganlarymyzyň, Myratdurdy Gazynyň, Arazmuhammet Sarlynyň, Abdyrahman Diýejiniň hyzmatlary ýatlanlymaga mynasyp.

Diňe bir türkmenlerem däl, çet ýurtly başga millet wekillerinde bu milli we halkara bähbitli işe işeň goşuldylar. Şunlukda Magtymgulynyň eserler ýygyndylary urdu, pereň, iňlis, türk, hytaý, pars, arap, rus, azerbaýjan we başga-da bir topar dillere terjime edildi.

Ähli türkmeniň milli şahyry, halkymyzyň ruhy sütünleriniň biri Magtymgulynyň şamçyrag ýaly ýagty saçýan sygyr mirasyna, onuň özbaşdak türkmen döwletini gurmak, külli türkmen tireleriniň agzyny bir etmek, tutuş millet bolup, «bir supradan tagam iýmek» ündewlerine, etiki, ahlaky, öwüt-ündew häsiýetli sygyrlaryna Döwlet baştutanymyz mynasyp baha berip, olara gaýta-gaýta dolanyp gelýär.

Ýurdumyzyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow Halk maslahatlarynda, habar beriş serişdeleriniň, ylym-bilim ulgamlarynyň we medeniýet işgärleriniň önünde edýän çykyşlarynda, döredijilik intelligensiýasy bilen duşuşyklarynda halk döredijilik eserleriniň we köne, nusgawy edebiýatymyzyň Garaşsyz ýurdumyzda ýaşlary milli ruhda terbiýelemekdäki ähmiýeti barada sözlän mahaly, Magtymgulyny ondan ozal we soňra ýaşap geçen şahyrlaryň ählisiniň başynda goýýar. Munuň ilkinji sebäbi Magtymgulynyň türkmen nusgawy edebiýatyny millileşdiren, has möhümi bolsa, ony halkylaşdyran şahyr diýlip ykrar edilýänligidir. Magtymguly öz ýaşan zamanasyny, jemgyýetini özünden ozalky taryha öwürülen we özünden soňky taryha öwürülmeli döwürler bilen bilelikde aşakdan ýokarylygyna, ýokardan aşaklygyna, keseligine, sagdan sola we soldan saga ýaýrawyny hem-de çuňlugyny ilik-düwme öwrenen, älem we adamzat ýaşaýşynyň syrlyryna akyl ýetiren iňňän beýik pähimdardyr. Şeýle bolansoň, hemme zatdan önürti türkmen milletine yslamyň manysyny, onuň kada-kanunlaryny, Gurhan

taglymatyny, Allanyň ýaradyjylyk kuwwatyny halkyna onuň öz dilinde sadadan düşnükli, düşnükli-den çeper, çeperlikden aňlatmalara baý, aňladyjylykdan-da aşa paýhasa ýugrulan şahyranas stilde şekillendirip, janlandyryp we delillendirip berdi.

Magtymgulynyň goşgularyndan biziň öwrenmeli, ybrat almaly zatlarymyzyň biri olardaky watany söýmek, ony jandan zyýat görmek bilen bagly ideýalardyr. Hormatly Prezidentimiziň «Magtymguly we dünýäniň ruhy-medeni gymmatlyklary» atly halkara ylmy maslahatyna gatnaşyjylara ýollan gutlagynda /2008/ «**Magtymguly Pyragy türkmen halkynyň taryhynyň iň çylşyrymly döwründe ýaşan, agzybirlilik, garaşsyzlyk, özbaşdak döwlet gurmak ýaly beýik maksatlara öz döredijiligi bilen gulluk eden ynsanperwer şahyrdyr. Mähriban türkmen topragymyzyň hakyky watançysy, joşgunly we şirin zybany Magtymguly Pyragynyň sygyr diwanlary Täze Galkynyş zamanamyzda nesillerde watansöýüjiligi, ynsanperwerligi terbiýelemekde gymmatly ruhy çeşmedir**»¹ diýip bellemegi ýöne ýere däl. Sebäbi bu tema we ondan gelip çykýan köp öwüşginli, makullanarly, ykrar ederlikli ideýalar Magtymgulynyň aglaba sygyrlarynyň özenini hasyl edýär. Şahyryň her bir goşgusynda bir däl, birnäçe ideýalar jemlenilip orta atylýar. Şeýle bolansoň, biz onuň eserlerini okap, özümiz, öz ýoldaşlarymyz, döwür, jemgyýet, syýasat, sygryýet, ahlak durumlary baralarda oýlanmaga, netije çykarmaga mümkinçilik tapýarys. Bular dogrusynda, öz döwründe, metbugat sahypalarymyzda-da ýazylypdy. Ýalňyşmaýan bolsam, olar şu aşakdakylardan ybaratdy:

1. Nesillerimiz Magtymgulynyň belent adamkärçilikli pikirleri bilen terbiýelenmeli.
2. Döredijilik işgärleri Magtymgulynyň öwüt-ündewlerini her bir türkmeniň gursagyna guýmaly.
3. Magtymgulynyň wagyz-nesihatlary çagalarymyzdan başlap, hemmämiziň kalbymyza siňmeli.
4. Magtymgulynyň öwüt-ündewleri Kanun derejesinde ykrar edilmeli.

¹ Magtymguly we dünýäniň ruhy-medeni gymmatlyklary. Halkara ylmy maslahatyň nutuklarynyň gysgaça beýany. – Aşgabat, 2008, 6 s.

5. Magtymgulynyň eserler ýygındysy her bir öýde Gurhandan soň ikinji kitap hasaplanylmalý.

6. Magtymgulyny bilmek onuň goşgularyny ýatlamak däl-de, esasy zat, biziň her birimiziň onuň ündewlerine uýmagymyz bilen baglanyşyklydyr.

7. Ýazyjy-şahyrlar Magtymguly ýaly döretmeli.

Gepiň gysgasy, her bir türkmen Magtymguly ýaly ýaşamaly ýa-da şonuň ýaly ýaşamaga ymtylmalý.

Şeýle edilse, türkmeniň ogul-gyzlarynyň arly-namysly, ilhalar adamlar bolup ýetişjekdigi, durmuşyň gowlanjakdygy, ýurduň gül-läp ösjekdigi, raýatlaryň ruhunyň belent boljakdygy, asudalygyň hem agzybirligiň saklanjakdygy öz-özünden düşnüklidir.

Ideýalaryň dürlüligi, çeperçiliginiň kämilligi, beýan edýän wakalarynyň anyklygy we mazmunynyň täsirliçligi babatda Magtymguly bilen bäsleşip biljek şahyr dünýä edebiýatynyň taryhynda ýok diýsek, gaty bir öte geçdigimiz däl. Özem onuň şygryýetine degişli ol düşüňjeler gapma-garşy oýlanmalaryň, teswirleriň aýtymynda berilýär. Ynha, munuň bir delili. Şahyrda asla ýalan sözlenmeli däldigi, dogruçyl, hakykatçyl bolmalydygy gaty köp goşgularda ündelýär. Emma başga bir ýerde ol bu pikirine täzeçe röwüş berýär. Türkmenler mekir-hilegär adamlary halamasalar, onuň ýaly adama «aý, ol bir tilki-le» diýýärler. Tilki diýlip sypatlandyrylmak, elbetde, gowy däl. Şeýle-de bolsa, gerek ýerinde, aýdaly, janyňy saklamaga ýa-da halky, Watany goramaga dahyllylykda hile-mekirlige ýüz urmagyň, aslynda hile-mekirlik däl-de, syýasatdygy, goranmagyň, halas bolmagyň serişdeleriniň biridigi akyldaryň «Ýalançyny taňryň duşmany diýrler, emma jaý ýerinde ýalan ýagşydyr»¹ ýa-da «Hile hem bir batyrlykdyr ýerinde, ony başarmaga kişi gerekdir»² diýen setirlerinde äşgär edilýär.

Ömrüni Gurhan edebiýatyna, ysam edebiýatyna, sufizm edebiýatyna bagyşlan şahyrlar Magtymgulydan öň hem, şahyryň ýaşan zamanasynda-da, ondan soňra hem, tä XX asyra çenli az bolmandyr. Emma olaryň hiç biriniň döredijiligi-de Magtymgulynyň eserleri ýaly Gurhan hem Ysalam edebiýatyny Hudaýa, o dünýä, ahyrzamana

¹ Magtymguly. Saýlanan eserler. I jilt. – Aşgabat, «Türkmenistan», 1983, 118 s.

² Magtymguly. Eserler ýygındysy. I jilt, Aşgabat, MGI, 2013, 425 s.

garaýyşlary, bendesi bilen Ýaradyjynyň özara gatnaşyk mynasybetini millete doly we her taraply düşündirip bilmedi. Sebäbi ol şahyrlar kitaby dile we kitaby ýazuwa endik edenlerdi. Magtymguly welin, hakyky alym-akylдар şahyrdy, sözüň doly manysyndaky pähimdardy.

Magtymgulynyň şygrylarynda owazyň, gulaga ýakymly sözleriň okyjynyň ýa diňleýjiniň kalbyna ornaşykly, mazmunynyň onuň aňyna laýyk bolmagyna aýratyn üns beripdir. Şahyryň eserlerini okap, syýasata, jemgyýete, tebigata, ylahyýete, ruhyýete, sygryýete düşünmegiň, taryhy ýollara ser salmagyň, pelsepewi usulda pikir ýöretmegiň, ah-laky durumlaryň, mahlasý, kämil ynsan bolmagyň amalyýetini öwrenmek mümkin, özem Magtymgulynyň şeýle köptaraply sapaklary – ylmy açyşlary şahyrana stilde – şygry dilinde ýazylanlygy üçin, olar okyja emosional täsir edýär, ony heýjana getirýär, oňa tereň duýgular eçilýär. Netijejede, adamlaryň haýyr-sogaply ýaşamagy, jemgyýete zyýanly närselerden – zyna işlerden, tırýek, çilim, nas ýaly närselerden el çekmek, kişiniň malyna göz dikmezlik, ýetimiň hakyny iýmezlik, nebse çapmazlyk, namaz okamak, oraza tutmak, hüşür-zekat bermek, Hudaýyň birligine güman getirmezlik, o dünýäniň azaplaryndan gorkmak, imanly ýaşamak, dogruçyl bolmak, töhmet, gybat ýaly zatlara ulaşmazlyk, men-menlik etmezlik, pespäl bolmak ýaly akyl-parasaty köňlünde jemlemegi ündeýär.

Magtymgulynyň döredijiliginde dowam edip duran dünýä meseleleriniň yslam dünýäsinden pes bolmadyk, belki-de, ondan has ýokarda durýan ynsançylyk ýagdaýlaryň gös-göni ýaşayyş bilen baglanyşykly taraplaryny şahyryň görnelliginden ybaratdyr.

Magtymgulynyň şol gapma-garşylykly pikirleri durmuşyň özünden gözbaş alýar. Durmuşda bolsa onuň çaknyşdyrýan adamlary-da, olardaky özlerine laýyk düşüňjeler-de, çapraz-çapraz häsiýetler-de, haýwanat we tebigat sypatlary-da goşulyşyp ýaşayar. Mert namardyň, gurt goýnuň, halal haramyň, sahy husydyň, hakykat galpyň, dogruçylyk ýalançylygyň, söýgi ýigrenjiň, bedew at haryň, wepalylyk ygrarsyzlygyň, batyrlyk gorkaklygyň, adamkärçilik garasöýmezligiň, adalatlylyk adalatsyzlygyň, pespällik men-menligiň, sowatlylyk nadanlygyň, zähmetsöýerlik ýaltalygyň, edeplilik biedepligiň, saýhallylyk ýañrallygyň garşysyna, jemläp aýdanyňda, şahyryň şygrylarynda

ýagşy-ýaman, haýyr hem şer ýanma-ýan goýulýar. Ýlmy nazaryýetde muňa edebi deňeşdirme hem diýilýär.

Islendik zatda deňeşdirme usuly derwaýysdyr. Adamlar diňe biologik gurluşy jähtden meňzeşdirler, emma adamyň baş barmagynyň deň bolmaýşy ýaly, olar hereketde, gylyk-häsiýetde, aň-düşünje, gözýetim-garaýyş babatlarda, jemgyýetde özüni alyp barmakda, oýlanyp-ölçerip anyk bir netijä gelmekde we ençeme gaýry meselelerde biri-birine meňzemeýärler. Munuň özi mümkinem dälidir. Tebigat hem şeýledir: uzynly-gysgalydyr, oýly-belentlidir, akly-garalydyr, onda göze ýakymly owadan zatlar bilen birlikde bedroý, gorkunç, gödek zatlaram bar. Ýlahylykda-da gapma-garşylykly düşüňjeler azlyk etmeýär: jennet-dowzah, Rahman-şeýtan, sogap-günä, bu dünýä-o dünýä, perişde-arwah we ş.m. Magtymguly, ine, durmuşyň özünde we adam aňynda bar bolan şu hili garşylyklary çaknyşdyryp görkezýär. Ýaman bolmasa, ýagşynyň gadyry bilinmeýär, haram bolmasa, halalyň manysy ýok. Gepiň keltesi, jemgyýete kämil ynsan gerek! Hemmetaraplaýyn ahlakly mert ýigitler gerek! Şeýlelikde, bu usul Magtymgulyynyň we onuň döwrüniň orta getiren täzeligidir.

Magtymgulyynyň döredijiliginde şu ikinji dünýewilik ugry birinji ylahy ugra garanda has-da ynandyryjylyklydyr, täsirlidir. «Ol (Magtymguly –Ah.M.) tutuş mirasynyň deň ýarymynda bir hili adam – бүтін kalbyny dine we mistiklige bagyş eden alym. Beýleki ýarymynda başga hili bir adam – бүтін kalbyny durmuş hasratlaryna bagyş eden ynsan»¹ diýip ýazan mahalynda, filologiýa ylymlarynyň doktory Muhammetnazar Annamuhammedow hakykatdan daş düşmeýär. Bu pikir beýleki bir merhum edebiýatçy Saýlaw Myradow tarapyndan «Şahyr (Magtymguly – Ah.M.) öz döwründäki sufistleriň öwrüm edýän döredijilik «okundan» sypyp, halk bagtynyň gözlenilýän ýoluna düşüpdür, şol bagta ýetmek üçin yza galan türkmen durmuşynyň ençeme düýpli meselelerini çözmäge girişipdir»² diýlip ösdürilýär. Pyragynyň şygrylaryndaky özbaşdak türkmen döwletini – bitewi milli döwleti döretmek, ony gorap saklamak, halkyň agzybirli-

¹ Annamuhammedow M. Magtymguly, gizlin syryň bar içde.... II kitap. – Aşgabat, «Magaryf», 1997, 169 s.

² Myradow S. Asyrlaryň jümmüşinden. – Aşgabat, «Magaryf», 1978, 121 s.

gini gazanmakdan ötri, onuň agaýana hem bagtly ýaşamak baradaky ündewleri häzirkä Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk zamanasyna-da häsiýetli ündewlerdir. Ol döwlet nähili bolmaly? Ony kim we nähili dolandyrmaly? Tagamyň bir suprada goýulmagy we raýatlaryň onuň daşyna ýygnanyp, jemlenip oturmagy, eýsem, nämäni aňladýar? Döwletiň ýaşajylarynyň gylyk-häsiýetleri nähili bolmaly? Döwlet halkara, jemagatara, ýurdara gatnaşyklarda nähili mynasybetde durmaly? Ylym, bilim, saglyk, terbiýe, bol-elinlik ýaly meseleler döwletde nähili çözülmeli? Adalat näme, adalatlylyk we deňhukuklylyk näme? – şeýle soňsuz sowallar Magtymgulynyň döredijiliginde keserdilip goýulýar hem-de belli derejede anyk netijelere gelinýär. Hut şu ýagdaýyň özi-de Magtymgulyny häzirkizaman şahyrlarymyzyň hatarynda goýmaga, ony janly şahsyýet hasaplamaga esas berýär. Şahyryň ündewlerini, öwüt-nesihatlaryny, pähim-paýhasyny, sargytlaryny akyldarlyk tejribesiniň arzuw-hyýal görnüşündäki miwelerini şu günki türkmen durmuşyna ymykly ornaşdyrmak, iş ýüzüne geçirmek, onuň şahsyýetini lowurdap duran görelde binasyna öwürmek bilen şahyryň, indi, örän uzak taryhy ýyllaryň dowamynda türkmen milletiniň ruhuna garylyp, göwnüni galkyndyryp, edil diri adam ýaly bolup ýaşap hem işläp gelýändigini äleme aýan edip, onuň mertebesini mydama beýikde – adam beýnisiniň arşynda we köňlüniň aýlaw çarhynda saklamak, diňe bir mümkinem däl-de, eýsem ýaşajysymyzyň iňňän wajyp talabydyr.